

Gençlerde Psikolojik Sağlamlık (Lise)

Ebeveyn Sunumu

Özel Eğitim ve
Rehberlik Hizmetleri
Genel Müdürlüğü

supported by
KFW

unicef

Dünya Sağlık Örgütü (WHO-2001)

Sağlık; “sadece hastalık ve sakatlığın olmaması değil fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hâli” olarak tanımlanmaktadır.

Çocuk Ruh Sağlığı

- Çocukluk ve ergenlik çağı, son dönemde artan şekilde ruh sağlığı sorunları yaşanan dönemler arasına girmiştir (Amaral vd., 2020).
- Dünya Sağlık Örgütü (2020) verilerine göre; küresel düzeyde rastlanan sağlık bozulmalarının %16'sı ergenlerin yaşadığı ruh sağlığı sorunlarıdır.
- Ruhsal zorlanmaya yol açan örseleyici durumlar ve olaylar bireylerin tüm yaşamları süresince işlevselliklerini, iyilik hallerini ve strese maruz kaldıklarında verdikleri tepkileri olumsuz yönde etkilemektedir (SAMHSA, 2014).

Çocuk Ruh Sağlığı

- Ruh sağlığındaki bozulmalar çoğunlukla 14 yaş itibarıyla ortaya çıkmakta, ancak önemli bir kısmı tespit ya da tedavi edilememektedir (Kessler vd., 2007).
- Erken dönemde tespit ve müdahale edilmediği takdirde ruh sağlığı sorunları yetişkinlik dönemine uzanmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü, 2020).
- Ruh Sağlığı Vakfı'nın (2020) verilerine göre ruh sağlığı sorunu yaşayan çocuk ve ergenlerin büyük çoğunluğu (%70) için belirtilerinin erken dönemde fark edilmesi, önleyici ve iyileştirici müdahalelerin hayata geçirilmesi gibi uygun şartlar bulunmamaktadır.

Çocukluk Çağı Olumsuz Yaşantıları

Fiziksel, cinsel ya da duygusal istismara maruz kalma

Duygusal ya da fiziksel ihmale maruz kalma

Yoksulluk

Annenin ev ortamında şiddete maruz kalması

Birlikte yaşanılan aile üyelerinden birinin alkol ya da madde bağımlısı olması

Aile üyelerinden birinin ruh sağlığının bozulmuş olması

Ölüm

Boşanma ya da ebeveynin hapse girmesi gibi sebeplerle aile ortamının işlevselliğini yitirmesi

Çocukluk Çağı Travmaları

Kalp (Dong vd., 2004),
diyabet, akciğer, karaciğer
hastalıkları (Dong, vd., 2003),

Kanser (Ports, vd., 2019) gibi
kronik rahatsızlıkları (Felitti,
vd., 1998; Bellis, vd., 2019),

Obezite (Williamson, vd.,
2002), sigara, alkol, madde
gibi bağımlılık yapıcı madde
kullanımını (Strine, vd., 2012;
Strine, vd., 2012; Stein, vd.,
2017),

Suç davranışlarına yönelme
riskini (Lansford, vd., 2007) ve

İntihar eğilimlerini (de Mattos
Souza, vd., 2016; Thompson,
Kingree, ve Lamis, 2019)
arttırmaktadır

Toplum Merkezi Olarak Okullar

- Okul çağındaki çocukların yüksek oranlarda travmaya maruz kalmaları (Finkelhor, Turner, Shattuck ve Hamby, 2015) okul sistemini travmatik etkiyi ve belirtileri daha iyi tanıma anlamaya zorlamaktadır.
- Bir toplumun refah seviyesinin yükselmesi ve her anlamda ilerleyebilmesi, çocukların gelişimlerini sürdürdükleri ev, okul gibi ortamların ne kadar olumlu olduğu ile doğru orantılıdır (Harvard University Center on the Developing Child, 2021).
- Öğretmenler çocukların zorlu yaşam koşullarından nasıl etkilendiklerini değiştirme ve iyileşmelerini kolaylaştırma fırsatına sahiplerdir (John Hopkinks Urban Health Institute, 2015).

Psikolojik Sağlamliğın Ruh Sağlığı Üzerine Olumlu Etkisi

Yapılan araştırmalarda;

- Psikolojik sağlamliğa sahip ergenlerin depresyon, stres ve kayęı düzeylerinin düşük olduğu (Dray vd., 2014; Dray vd., 2017; Pereira vd., 2016; Skrove, Romundstad ve Indredavik, 2013)
- Psikolojik sağlamliğı geliştirmeye yönelik etkinliklere katılan ergenlerin ruh sağlığı problemlerinin azaldığı (Cutuli vd., 2006; Brunwasser, Gillham ve Kim, 2009; Sun ve Stewart, 2010)
- Psikolojik sağlamliğın psikolojik iyi oluşu (Sagone ve DeCaroli, 2014; Sagone ve De Caroli, 2013; Vinayak ve Judge, 2018) ve öznel iyi oluşu (Li vd., 2017; McGarry vd., 2013) artırdığı sonuçları elde edilmiştir.

Psikolojik Sağlamlık: Beş Temel Boyut

Olumsuz Yaşantıların Üstesinden Gelmek

Özellikle kriz ve travma durumları gibi meydan okuyucu olumsuzlukların üstesinden gelmek hatta var olan kapasitenin üzerine çıkarak gelişim göstermek **Psikolojik Sağlık** kavramının en temel boyutudur.

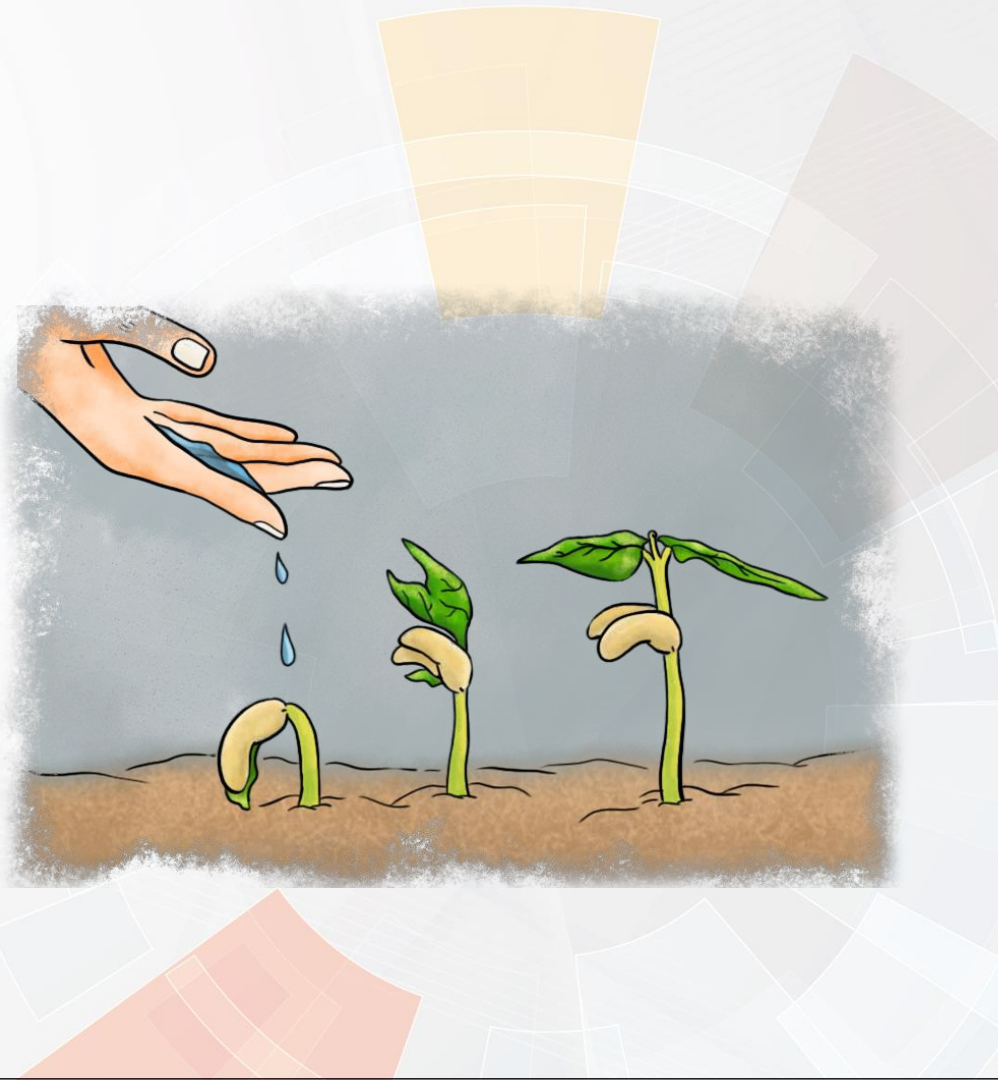
Uyum Sağlama ve Kendini Düzenleme

Zorlayıcı olumsuzluklar ve aniden günlük yaşamı sarsan örseleyici olaylar sonrasında ortaya çıkan yeni durumlara uyum sağlamak ve olumlu bir tutum belirlemek kavramın bir diğer temel özelliğidir.

Sıradan Sihir

Bu tanımlamayla psikolojik sağlamliğın her bireyde ve bireyin g¼nl¼k yaşamında bulunan sıradan bir olgudur (Masten, 2001). Olađan¼st¼ bir durum ya da ¼zellik gibi değerlendirilmesine gerek yoktur.

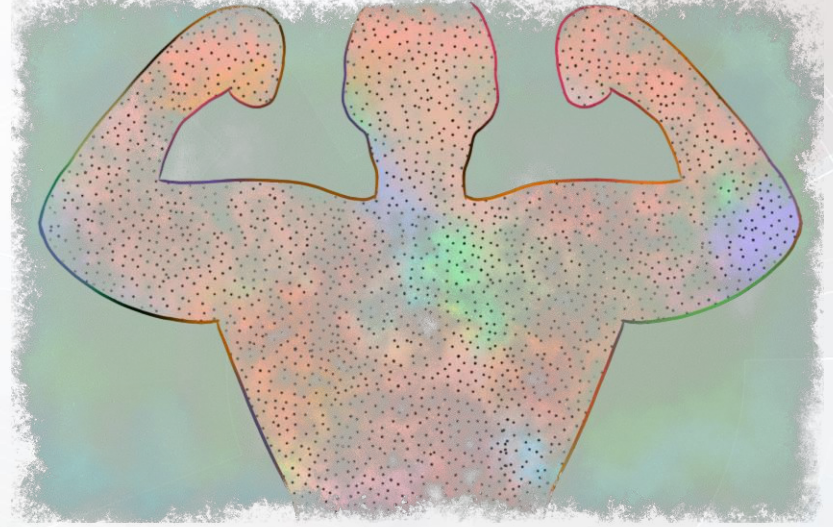
Ruh Sağlığını Korumak

Bireyin depresyon, kayęı, TSSB gibi ruh sağlığı problemleri yaşamaması ya da ruh sağlığı sorunlarını daha yönetilebilir düzeyde yaşaması psikolojik sağamlık ile ilişkilidir. Psikolojik sağamlık bireyi ruh sağlığı sorunlarından uzak tutan ve tampon görevi gören bir etkiye sahiptir.

Kendini Toparlamak

Travmadan sonra ayağa kalkmak, zor durumdan kurtulup toparlanmak ve iyi oluşun temel çizgisine dönebilmek kavramın anahtar bileşenlerinden biridir.

Psikolojik Sağlamlık Ortak Tanım: Denge Unsuru

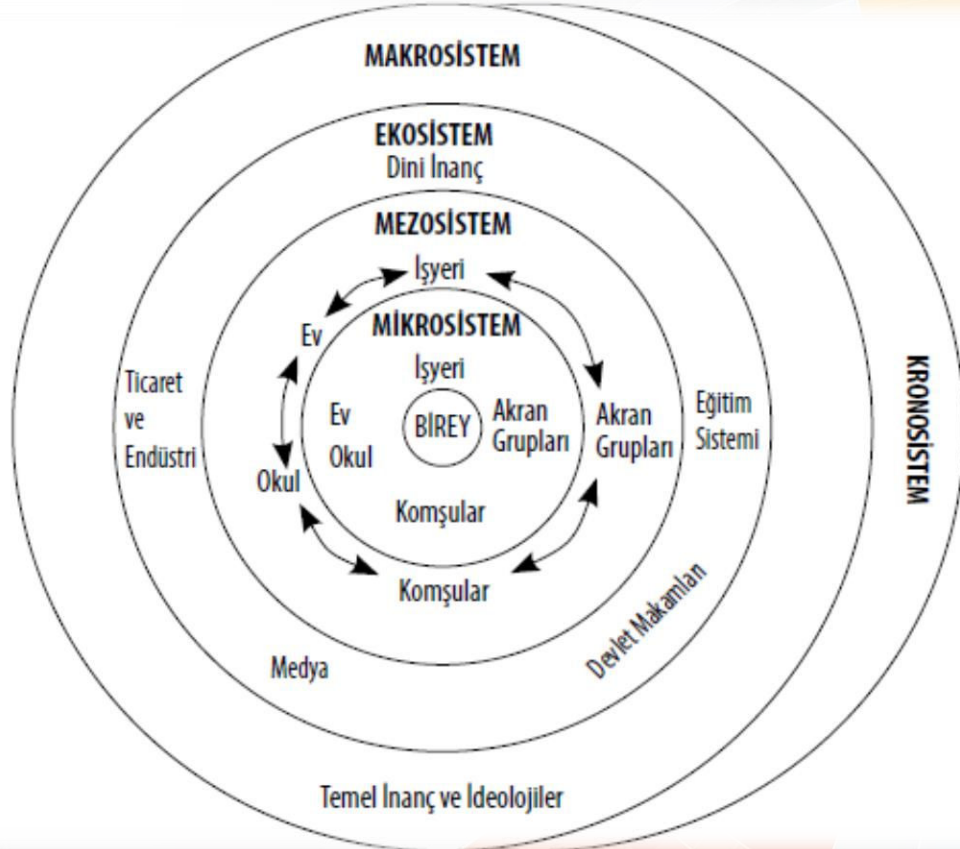
Bireyin incinebilirliğini artıran dezavantajların veya örseleyici yaşantıların sonunda ortaya çıkan riskli durumlara sosyal-ekolojik bağlamdaki koruyucu faktörlerin aracılığıyla uyum sağlayıp iyi oluşu devam ettirme ve geliştirme kapasitesi

(Kararımak ve Işık, 2021; personal communication)

Bronfenbrenner: Ekolojik Sistem Kuramı

- Gelişime etki eden çoklu ekolojilerin varlığının öngöröldüğü bu kuram, toplum, okul, politik sistemler gibi bireyin içinde yaşadığı pekçok kurumun ve ortamın gelişim üzerindeki etkisine vurgu yapar (Trawick Swith, 2013).
- Ekolojik sistem kuramı, gelişimi doğrudan etkileyen yapıları sınıflandırır; bu sınıflandırmada birey merkezde bulunur ve bireyi çevreleyen iç içe geçmiş beş sosyokültürel katman, birbiri ile etkileşim hâlinde bireyin gelişimini biçimlendirir.

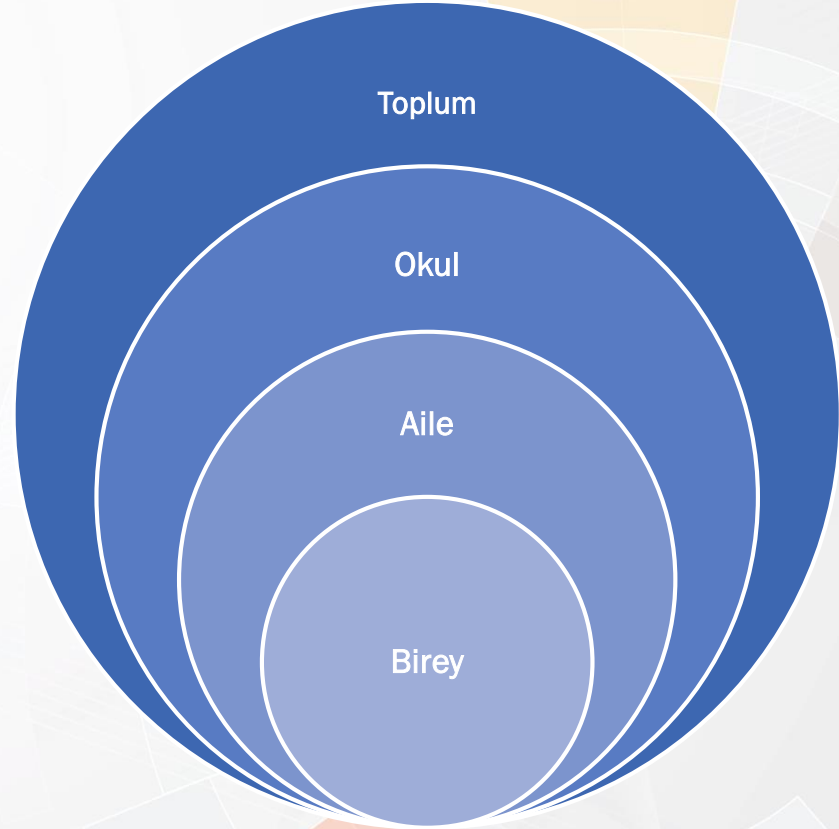
Bronfenbrenner: Ekolojik Sistem Kuramı

Psikolojik Sağlamlık: Çoklu Sistem Yaklaşımları

- Çocuğun olumsuzluklara rağmen sağlıklı gelişimini yordayan sosyal ve fiziksel ekolojik çevresindeki merkeze yakın (temel bakım veren kişi) ve merkezden uzak (coğrafya) olan tüm faktörler dikkate alınmaktadır .
- Psikolojik sağlamlık; sistemin devamını, gelişimini ve işlevini tehdit eden zorluklara çoklu sistemik bir süreçler aracılığıyla uyum sağlamak için gösterdiği dinamik bir sistemin kapasitesidir (Masten ve diğerleri; 2021).

Risk ve Koruyucu Faktörler

Bireysel Risk Faktörleri

Erken doğum
Olumsuz yaşam olayları
Kronik hastalıklar
Madde kullanımı
İntihar girişimi
Kayıp/yas yaşantıları deneyimleme
İhmal ve istismara maruz kalma
Suç işleme
Engellilik durumu
Düşük benlik saygısına sahip olma

Ailesel Risk Faktörleri

Ebeveynin kronik hastalığı ya da psikopatolojisi
Ebeveyn boşanması
Ebeveyn kaybı/yoksunluğu
Madde kullanan ebeveyne sahip olma
Suç öyküsü olan aile üyesine sahip olma
Olumsuz ebeveyn tutumları
Aile içi çatışma
Aile içi şiddet
Ailede çocuk

Okul Sistemi Risk Faktörleri

Akademik başarısızlık
Akran zorbalığına maruz kalma
Okula aidiyetin yetersiz olması
Etkin olmayan öğretmen tutumu
Olumsuz sınıf/okul iklimi
Okul devamsızlığı/okul terki
Çok sık okul değiştirme
Güvenli olmayan okul çevresi

Çevresel Risk Faktörleri

Ekonomik zorluklar ve yoksulluk
Evsizlik, evden kaçma
Savaş
Terör eylemleri
Göç ve göçmenlik
Doğal afetler
Azınlık stresi yaşama/Kültürel ayrımcılığa maruz kalma
Sosyal çevreden şiddet görme
Çevrede sosyal destek verecek kuruluşların olmaması

Bireysel Koruyucu Faktörleri

İç denetim odağı
Yüksek benlik saygısı
Güçlü öz yeterlik algısı
Yüksek duygusal zeka
Stresle başa çıkma becerileri
Problem çözme becerileri
Prososyal beceriler
Öz düzenleme becerileri
Günlük rutin ve ritüellerin varlığı
Yaşamda anlam oluşturma
Umut, merak, cesaret, mizah, iyimserlik vb. güçlü yönler sahip olma

Ailesel Koruyucu Faktörleri

Güçlü aile bağları
Etkili ebeveynlik becerileri
Destekleyici ve besleyici aile ilişkilerine sahip olma
Duyarlı bakım veren aile üyelerine sahip olma
Ailenin kendi kültürel kimliğine yönelik olumlu bakış açısı

Okul Sistemi Koruyucu Faktörleri

Etkili öğretmen-öğrenci ilişkisi
Ebeveynin okula katılımı
Olumlu akran ilişkileri
Okula bağlılık ve okul aidiyeti
Olumlu sınıf/okul iklimi
Etkin eğitim/okul yönetimi politikaları
İlgili, şefkatli ve kapsayıcı sınıf ortamı

Çevresel Koruyucu Faktörler

Yakın bir dost/akraba/komşuya sahip olma
Sosyal destek
Destekleyici ve kabul edici toplum ile etkileşim
Güvenli çevre ve toplum
Sosyo-ekonomik destek alınabilecek kurumların varlığı

Lise Dönemi Risk Faktörleri

Bireysel Risk Faktörleri

- Erken ergenlik
- Madde kullanımı
- Onay ve sosyal desteğe aşırı ihtiyaç
 - Düşük benlik saygısı
 - Utangaçlık
 - Öz güven eksikliği
 - Zayıf sosyal beceriler

Ailesel Risk Faktörleri

- Ebeveynin kronik rahatsızlığı veya psikopatolojisi
 - Ebeveynin boşanması
 - Ebeveyn ölümü
- Ebeveynle sağlıklı iletişim
- Ebeveynden ilgi ve destek görülmemesi
 - Kaygılı ebeveyn

Okul Sistemi Risk Faktörleri

- Akran zorbalığı
- Akademik başarısızlık
- Akranlara karşı saldırganlık

Çevresel Risk Faktörleri

- İhmal ve istismara maruz kalma, tanık olma
- Salgın ve doğal afet gibi toplumsal travmalar
 - Toplumsal şiddet
- Madde kullanımının yaygınlığı
- Cinsel sağlık eğitimi eksikliği
 - Yoksulluk

Lise Dönemi Koruyucu Faktörler

Bireysel Koruyucu Faktörleri

- Uyum gösterme ve baş etme becerisi
 - Sağlıklı fiziksel gelişim
 - Olumlu mizaç
 - Benlik saygısı ve öz yeterlik
- Kişisel farkındalık ve kendini kabul
 - Yaşam hedefleri oluşturma
- Etkili problem çözme becerileri
 - İyimserlik ve umut
 - Sosyal yetkinlik
- Mizah duygusuna sahip olma

Ailesel Koruyucu Faktörleri

- Destekleyici ebeveyn ya da bir aile üyesiyle olumlu ilişkiler
- Ergene yönelik gerçekçi beklentilere sahip aile

Okul Sistemi Koruyucu Faktörleri

- Okula bağlılık
- Akran/Arkadaş desteği
- Olumlu öğretmen tutumları
- Yeterli akademik ve sosyal ortamın sağlanması
 - Okul kulüplerinin varlığı

Çevresel Koruyucu Faktörler

- Sosyal çevredeki destekleyici bir yetişkinle olumlu ilişkiler
- Etkili toplumsal kaynaklar (kaliteli okullar, gençlik merkezleri, gençlik organizasyonları vb.)

Psikolojik Sağlamlığı Destekleyici Ebeveyn Tutum ve Davranışları

Bağ kurun.

Fiziksel ve duygusal olarak güvende hissetmelerini sağlayın.

Duygularını anlatmasına fırsat verin.

İlişkinizin olumlu mesajlar içermesine özen gösterin.

Başkalarına yardım etmelerini sağlayın.

Çaresiz hisseden çocuklar, başkalarına yardım ederek kendilerini güçlenmiş hissedebilirler.

Çocuğunuzu yaşına uygun gönüllü işlerle meşgul olmasını destekleyebilir veya üstesinden gelebileceği görevlerde yardım isteyebilirsiniz.

“Başkalarına iyi gelmek, kendine iyi gelmek ve kendini sevmektir.”

Günlük rutine bağlı kalmasını destekleyin.

Bir rutine bağlı kalmak ergenler için rahatlatıcı olabilir. Bir rutin oluşturmak için çocuğunuzla birlikte çalışın.

Özellikle sıkıntılı veya geçiş zamanlarında bazı rutinlerde esnek olmanız gerekebilir. Bununla birlikte programların ve tutarlılığın sürdürülmesi önemlidir.

Kişisel öz bakım becerilerini destekleyin.

Çocuğunuzun eğlendiği ve zevk aldığı etkinliklere katılmak için zamanı olduğundan emin olun.

Zamanı kullanma becerisinin destekleyin.

Kendine bakmak ve eğlenmek ergenlerin dengeli kalmasını sağlayarak stresli zamanlarla daha iyi başa çıkmasına yardımcı olacaktır.

İlişkilerini geliştirmesini destekleyin.

Başkalarıyla bağlantıda olmak sosyal destek sağlar ve psikolojik sağlamlığı güçlendirir.

Empati kurma, başkalarını dinleme becerilerini öğretin.

Akranlarıyla ilişki kurmanın ve onlarla bağ kurmanın önemini vurgulayın.

Çocuğunuza yaşlılarıyla görüşmelerini önererek, bağlantılarını geliştirmelerine yardımcı olun.

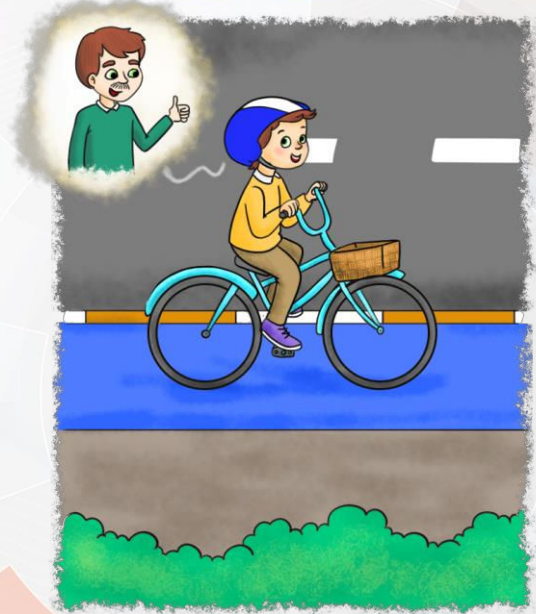

Güvendiğinizi gösterin.

Olumlu her davranışı ödüllendirmeyin.

İyilik, adalet ve eşitlik gibi değerleri açıkça öğretin.

Kendisindeki iyiyi görmesine yardım edin.

Hedeflerine doğru ilerlemesinde destek olun.

Hedefler belirlemek, çocukların belirli bir göreve odaklanmalarına yardımcı olur.

Çocuğunuza makul hedefler koymasını öğretin ve her seferinde bir adım ilerlemesine yardımcı olun.

Korumaya çalışırken yapabileceklerine dair inançlarını zedelemekten kaçının.

Olumlu hayat görüşü geliştirmesine destek olun.

Çocuğunuzun geçmişte başarılı bir şekilde başa çıktığı zorlukları hatırlamasına ve kullandığı yolların gelecekte de işine yarayacağını anlamasına yardımcı olun.

Çocuğunuzun sorunları çözmeleri ve uygun kararlar alması için kendine güvenmeyi öğrenmesine yardımcı olun.

Güçlü yanlarını keşfetmesine yardım edin.

Umutlu bir bakış açısı geliştirmesine model olun.

İyimser ve umutlu bakış açınızla ona model olun.

Çocuğunuz acı verici olayla karşılaştığında geleceğe yönelik uzun vadeli bir bakış açısı sağlayın.

İyimser ve olumlu bir bakış açısı, ergenlerin hayattaki iyi şeyleri görmelerini ve en zor zamanlarda bile devam etmelerini sağlayabilir.

Kendini keşfetmesi için cesaretlendirin.

Zor zamanlar genellikle çocukların kendileri hakkında en çok şey öğrendikleri zamandır.

Çocuğunuz zor bir durumla karşılaştığında bu süreçten neler öğrendiğine dair konuşmalar yapmak için onları cesaretlendirin.

Değişikliklere uyum sağlamasına destek olun.

Sürekli değişim çocuklar ve gençler için korkutucu olabilir.

Çocuğunuza değişimin hayatın bir parçası olduğunu ve ulaşılamaz hâle gelen hedeflerin yerini yeni hedeflerin alabileceğini görmesine yardımcı olun.

Karakter gelişimini destekleyin.

Davranışlarının diğerlerini nasıl etkilediğini anlamasına yardımcı olun.

Kendini şefkatli bir insan olarak görmesine yardım edin.

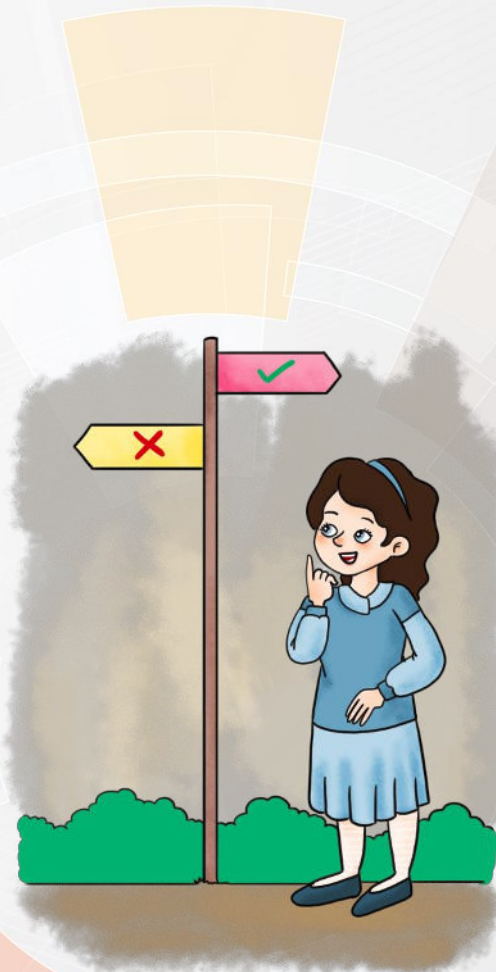
Akran grupları içinde diğerleri ile bağlılığın önemini vurgulayın.

Kontrolü paylaşın.

Çocuğunuza seçim hakkı verin.

Seçimlerinin sonucunu deneyimlemesine izin verin.

Kuralları güç gösterisi olarak kullanmayın.

Çocuğunuzla İletişimde «*Psikolojik Sağlamlık*» Kapasitesini *Genişletecek Bazı Öneriler*

Gençlere kendi yaşamlarının uzmanı muamelesi yapmak, onlara sorunları çözmek için gereken becerileri geliştirme gücü verir.

Yeteneklerine güvenin.

Bildikleri Hakkında Konuşun.

YANLIŞ
X

Bunu anlamak için
çok gençsin.

DOĞRU
✓

Bu durumdan
neler anladsın?

Bakış Açısına Önem Verin.

YANLIŞ
X

Bence durumu şu şekilde halletmelisin...

DOĞRU

Bu durum hakkında ne düşünüyorsun?

İhtiyaçları Hakkında Konuşun.

YANLIŞ
X

Bunu şimdi halletmeni istiyorum, yoksa senin yerine ben yapabilirim.

DOĞRU
✓

Bununla başa çıkman için neye ihtiyacın var?

Problem Çözme Yöntemleri Hakkında Konuşun.

YANLIŞ
X

Bunu şimdi halletmeni istiyorum, yoksa senin yerine ben yapabilirim.

DOĞRU
✓

Bununla başa çıkman için neye ihtiyacın var?

Kaynak

Amaral, M. O. P., Silva, D. M. D., Costa, M. D. G. A., Gonçalves, A. M., Pires, S. M. C. S., Cruz, C. M. V., ... ve Gil, N. C. D. S. P. (2020). ProMenteSã: a teacher training intervention program for mental health promotion at schools. *Acta Paulista de Enfermagem*, 33, 1-8.

American Psychological Association (2020). Resilience guide for parents and teachers. 20 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.apa.org/topics/resilience/guide-parents-teachers> adresinden ulaşılmıştır.

Bellis, M. A., Hughes, K., Ford, K., Rodriguez, G. R., Sethi, D. ve Passmore, J. (2019). Life course health consequences and associated annual costs of adverse childhood experiences across Europe and North America: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet Public Health*, 4(10), 517-528.

Brunwasser, S.M., Gillham, J.E. ve Kim, E.S. (2009). A meta-analytic review of the Penn Resiliency Program's effect on depressive symptoms. *Journal of consulting and clinical psychology*. 77(6), 1042–1054. Doi:10.1037/a0017671.

Center for Parent and Teen Communication (2018). Building Resilience: The 7 Cs. 20 Mayıs 2021 tarihinde <https://parentandteen.com/building-resilience-in-teens> adresinden ulaşılmıştır.

Cutuli, J.J., Chaplin, T.M., Gillham, J.E., Reivich K.J. ve Seligman, M.E. (2006). Preventing co-occurring depression symptoms in adolescents with conduct problems: the Penn Resiliency Program. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094(1), 282–286.

de Mattos Souza, L. D., Molina, M. L., da Silva, R. A. ve Jansen, K. (2016). History of childhood trauma as risk factors to suicide risk in major depression. *Psychiatry research*, 246, 612-616.

Kaynak

Dong, M., Dube, S. R., Felitti, V. J., Giles, W. H., Anda, R. F. (2003). Adverse childhood experiences and self-reported liver disease: New insights into the causal pathway. *Arch Intern Med*, 163(16),1949-1956.

Dong, M., Giles, W. H., Felitti, V. J., Dube, S. R., Williams, J. E., Chapman, D. P. ve Anda, R. F. (2004). Insights into causal pathways for ischemic heart disease: adverse childhood experiences study. *Circulation*, 110(13), 1761-1766.

Dray, J., Bowman, J., Campbell, E., Freund, M., Wolfenden, ... ve Wiggers, J. (2017). Systematic review of universal resilience-focused interventions targeting child and adolescent mental health in the school setting. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 56(10), 813-824.

Ersoy, Ş., Nurlu, M., Gökçe, O. ve Özmen, B. (2017). 2016 Yılında Dünyada ve Türkiye’de Meydana Gelen Doğa Kaynaklı Afet Kayıplarının İstatistiksel Değerlendirmesi. *Mavi Gezegen Popüler Yerbilim Dergisi*, S, 22, 13-27.

Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V. ve Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American journal of preventive medicine*, 14(4), 245-258.

Finkelhor, D., Turner, H. A., Shattuck, A. ve Hamby, S. L. (2015). Prevalence of childhood exposure to violence, crime, and abuse. *JAMA Pediatrics*, 168, 540–546.

Kaynak

Gizir, C. A. ve Aydin, G. (2009). Protective factors contributing to the academic resilience of students living in poverty in Turkey. *Professional School Counseling*, 13(1), 2156759X0901300103.

Harvard University Center on the Developing Child. (2021). Resilience. 19 Mart 2021 tarihinde <https://developingchild.harvard.edu/science/key-concepts/resilience/> adresinden ulaşılmıştır.

John Hopkins Urban Health Institute. (2015). *Healing together: Community level trauma, it causes, consequences and solutions*. 20 Mart 2021 tarihinde https://traumasensitiveschools.org/wp-content/uploads/2015/11/urbanhealth-jhuSDH_2015_Summary_Report.pdf adresinden ulaşılmıştır.

Karairmak, Ö. (2006). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 129-142.

Kessler, R. C., Angermeyer, M., Anthony, J. C., De Graaf, R. O. N., Demyttenaere, K., Gasquet, I., ... ve Uestuen, T. B. (2007). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of mental disorders in the World Health Organization's World Mental Health Survey Initiative. *World psychiatry*, 6(3), 168-176.

Lansford, J. E., Miller-Johnson, S., Berlin, L. J., Dodge, K. A., Bates, J. E. ve Pettit, G. S. (2007). Early physical abuse and later violent delinquency: A prospective longitudinal study. *Child Maltreatment* 12(3), 233-245.

Li, X., Harrison, S. E., Fairchild, A. J., Chi, P., Zhao, J. ve Zhao, G. (2017). A randomized controlled trial of a resilience-based intervention on psychosocial well-being of children affected by HIV/AIDS: Effects at 6- and 12-month follow-up. *Social Science & Medicine*, 190, 256-264.

Kaynak

Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American psychologist*, 56(3), 227.

Masten, A. S., Lucke, C. M., Nelson, K. M. ve Stallworthy, I. C. (2021). Resilience in development and psychopathology: Multisystem perspectives. *Annual Review of Clinical Psychology*, 17.

McGarry, S., Girdler, S., McDonald, A., Valentine, J., Lee, S. L., . . . ve Elliot, C. (2013). Pediatric health-care professionals: relationship between psychological distress, resilience and coping skills. *Journal of Pediatric and Child Health*, 49(9), 725-732.

Pereira, L., Matos, A. P., Pinheiro, M. R. ve Costaa, J. J. (2016). Resilience and depressive symptomatology in adolescents: The moderator effect of psychosocial functioning. *2nd International Conference on Health and Health Psychology*.

Ports, K. A., Holman, D. M., Guinn, A. S., Pampati, S., Dyer, K. E., Merrick, M. T., Lunsford, N. B. ve Metzler, M. (2019). Adverse childhood experiences and the presence of cancer risk factors in adulthood: A scoping review of the literature from 2005 to 2015. *Journal of Pediatric Nursing*, 44, 81-96.

Ruh Sağılığı Vakfı. (2020). Children and young people. 17 Mart 2021 tarihinde <https://www.mentalhealth.org.uk/a-to-z/c/children-and-young-people>. adresinden ulaşılmıştır.

Sagone, E. ve De Caroli, M. E. (2013). Relationships between resilience, self-efficacy and thinking styles in Italian middle adolescents. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 92, 838-845.

[Sagone](#), E. ve [DeCaroli](#), M. E (2014). Relationships between Psychological Well-being and Resilience in Middle and Late Adolescents. [Procedia - Social and Behavioral Sciences](#), 141, 881-887.

Kaynak

SAMHSA. (2014). Results from the 2013 National Survey on Drug Use and Health: Summary of National Findings. NSDUH Series H-48, HHS Publication No. (SMA) 14-4863.

Skrove, M., Romundstad, P. ve Indredavik, M. S. (2013). Resilience, lifestyle and symptoms of anxiety and depression in adolescence: The Young-HUNT study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 48(3), 407-416.

Stein, M. D., Conti, M. T., Kenney, S., Anderson, B. J., Flori, J. N., Risi, M. M. ve Bailey, G. L. (2017). Adverse childhood experience effects on opioid use initiation, injection drug use, and overdose among persons with opioid use disorder. *Drug and Alcohol Dependence*, 179, 325-329.

Strine, T. W., Edwards, V. J., Dube, S. R., Wagenfeld, M., Dhingra, S., Witt Prehn, A., Rasmussen, S., McKnight-Eily, L. ve Croft, J. B. (2012). The mediating sex-specific effect of psychological distress on the relationship between adverse childhood experiences and current smoking among adults. *Substance Abuse Treatment, Prevention and Policy*, 7(30), 1-13.

Sun, J. ve Stewart, D. E. (2010). Promoting student resilience and wellbeing: Asia-Pacific resilient children and communities project. T. Lovat, R. Toomey, N. Clement (Ed.) *International research handbook on values education and student wellbeing* içinde (s. 409-426). Springer, Dordrecht.

Thompson, R., Wiley, T. R. A., Lewis, T., English, D. J., Dubowitz, H., Litrownik, A. J., Isbell, P. ve Block, S. (2012). Links between traumatic experiences and expectations about the future in high risk youth. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 4(3), 293-302.

Trawick-Smith, J. (2013). *Erken çocukluk döneminde gelişim. Çok kültürlü bir bakış açısı.* (Çev. Ed. B. Akman) Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kaynak

Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). İstatistiklerle Çocuk. 12 Mayıs 2021 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2020-37228> adresinden ulaşılmıştır.

UNICEF. (2010). Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Raporu. 12 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.unicef.org/turkey/media/5221/file/%20TÜRKİYE'DE%20ÇOCUK%20İSTİSMARI%20VE%20AİLE%20İÇİ%20ŞİDDET%20ARAŞTIRMASI%20-%20Özet%20Raporu%202010.pdf> adresinden ulaşılmıştır.

UNICEF. (2017). UNICEF – TÜRKİYE Ülke İşbirliği Programı 2017 Yıllık Raporu. 12 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.unicef.org/turkey/media/5186/file/TÜRKİYE%20-%20UNICEF%20ÜLKE%20İŞBİRLİĞİ%20PROGRAMI%202016%20-2020.pdf> adresinden ulaşılmıştır.

Vinayak, S. ve Judge, J. (2018). Resilience and Empathy as Predictors of Psychological Wellbeing among Adolescents. *International Journal of Health Sciences & Research*, 8 (4).

Williamson, D. F., Thompson, T. J., Anda, R. F., Dietz, W. H. ve Felitti, V. (2002). Body weight and obesity in adults and self-reported abuse in childhood. *International journal of obesity*, 26(8), 1075-1082.

World Health Organization (2001). *WHO Basic documents*, (143rd ed). Geneva: WHO.

World Health Organization (2020). Dünya Sağlık İstatistikleri. 13 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.who.int/data/gho/publications/world-health-statistics> adresinden ulaşılmıştır.

Youth.gov (2021). Risk and Protective Factors. 20 Mayıs 2021 tarihinde <https://youth.gov/youth-topics/youth-mental-health/risk-and-protective-factors-youth> adresinden ulaşılmıştır.

Hazırlayanlar

Prof. Dr. Özlem KARAIRMAK

Dr. Öğr. Üyesi Selin Merve YAŞAR